

Η προώθηση των οικονομικών μεταρρυθμίσεων:

Εμπόδια και παράγοντες επιτυχίας

Γεώργιος Μέργος
Καθηγητής Οικονομικών Επιστημών
Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Η προώθηση των μεταρρυθμίσεων είναι σήμερα στο επίκεντρο της συζήτησης για την έξοδο από την κρίση όχι μόνο στην Ελλάδα ή στην Κύπρο, αλλά σε ολόκληρη την Ευρώπη. Το θέμα αυτό έχει απασχολήσει την οικονομική έρευνα, αλλά και την ανάλυση επιλογών πολιτικής για πολλά χρόνια παγκοσμίως. Έχουν γραφτεί πάρα πολλά για τα εμπόδια και τις αντιδράσεις στις μεταρρυθμίσεις, αλλά και τους παράγοντες επιτυχίας ή αποτυχίας. Επίσης, είναι γεγονός ότι υπάρχουν πολλά παραδείγματα τόσο επιτυχημένων όσο και αποτυχημένων μεταρρυθμίσεων και είναι σκόπιμο να δούμε συστηματικά τους παράγοντες επιτυχίας ή αποτυχίας και να μάθουμε από τις εμπειρίες αυτές.

Θα πρέπει να ληφθεί υπ' όψη ότι η κρίση που αντιμετώπισαν οι διάφορες χώρες ήταν διαφορετικού χαρακτήρα και επομένως και οι στρατηγικές αντιμετώπισης που ακολούθησαν ήταν διαφορετικές. Σε άλλες χώρες το πρόβλημα ήταν δημοσιονομικό και προήλθε από τη μακρο-οικονομική ανισορροπία, σε κάποιες άλλες ήταν πρόβλημα τραπεζών, ή ακόμη πρόβλημα από κεφαλαιαγοράς.

Η εδραιωμένη πρακτική για την αντιμετώπιση κρίσεων περιλαμβάνει τους εξής άξονες: (α) μακρο-οικονομική και δημοσιονομική ισορροπία, ήτοι βιώσιμο δημόσιο χρέος, δημοσιονομικό έλλειμμα εντός συγκεκριμένων ορίων και βιώσιμο ασφαλιστικό σύστημα, (β) ανταγωνιστική οικονομία που εκφράζεται με ισορροπία στο ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών, που συνήθως επιτυγχάνεται με μια σημαντική υποτίμηση της συναλλαγματικής ισοτιμίας, (γ) ευελιξία στην αγορά εργασίας και ενίσχυση του ανθρώπινου κεφαλαίου ως μοχλού αύξησης της παραγωγικότητας και των αμοιβών εργασίας, και (δ) εκσυγχρονισμός των δομών του κράτους και της δημόσιας διοίκησης με στόχο αποτελεσματικότητα, ποιότητα υπηρεσιών προς τον πολίτη, μείωση του διοικητικού βάρους στις επιχειρήσεις.

Θα προσπαθήσω επιγραμματικά να απαντήσω σε μερικά από ερωτήματα, τα οποία τίθενται για την προώθηση των οικονομικών μεταρρυθμίσεων και για τους παράγοντες επιτυχίας ή αποτυχίας της μεταρρυθμιστικής προσπάθειας, κυρίως με αναφορά στην Ελληνική κρίση.

Η πορεία των οικονομικών μεταρρυθμίσεων στην Ελλάδα

Για πολλά χρόνια η Ελλάδα δεχόταν αυστηρή κριτική από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή και τους διεθνείς οργανισμούς για μεταρρυθμιστική αδράνεια προσδιορίζοντας τις εξής τέσσερις περιοχές όπου οι μεταρρυθμίσεις καθυστερούσαν: τη δημοσιονομική σταθερότητα, την ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας της οικονομίας, την απελευθέρωση της αγοράς εργασίας και τη βελτίωση της ποιότητας του κράτους.

Η χώρα παρουσίαζε για χρόνια μεγάλα δημοσιονομικά ελλείμματα, υψηλό δημόσιο χρέος, έλλειψη μακροχρόνιας βιωσιμότητας στο ασφαλιστικό σύστημα, προβληματικό φορολογικό σύστημα και έντονη έλλειψη αποτελεσματικότητας κόστους των δημοσίων δαπανών. Σήμερα η διασφάλιση μακροοικονομικής σταθερότητας έχει επιτευχθεί, αν και δεν έχουμε αποφύγει εντελώς τον κίνδυνο. Η Ελλάδα έχει πετύχει την μεγαλύτερη δημοσιονομική προσαρμογή παγκοσμίως, με σκληρή λιτότητα και μεγάλο κοινωνικό κόστος και αυτό αναγνωρίζεται από όλους. Το ζητούμενο τώρα είναι η ενίσχυση του ρυθμού ανάπτυξης που θα φέρει μείωση της ανεργίας και ακόμη μεγαλύτερη βελτίωση των δημοσιονομικών μεγεθών με προώθηση των διαρθρωτικών μεταρρυθμίσεων, ιδιαίτερα στο κράτος και τη δημόσια διοίκηση.

Η Ελλάδα παρουσίαζε επίσης για πολλά χρόνια σημαντικό έλλειμμα ανταγωνιστικότητας με τη μορφή μεγάλου εμπορικού ελλείμματος. Και εδώ έχει γίνει σημαντική πρόοδος, έχει ολοκληρωθεί η εσωτερική υποτίμηση, έχει βελτιωθεί η ανταγωνιστικότητα της οικονομίας, έχει σταθεροποιηθεί το τραπεζικό σύστημα, έχει ενισχυθεί σημαντικά η ανταγωνιστική λειτουργία των αγορών και η βελτίωση στο ισοζύγιο πληρωμών είναι εμφανής. Βέβαια απομένουν ακόμα κάποιες μεταρρυθμίσεις στην απελευθέρωση των αγορών, στην κατάργηση φόρων υπέρ τρίτων, κλπ. Και εδώ υπάρχουν μεγάλες αντιδράσεις από τους θιγόμενους. Τώρα πρέπει να δοθεί έμφαση στην εξωστρέφεια της οικονομίας, δηλαδή τις εξαγωγές και την προσέλκυση επενδύσεων, για να ενισχυθεί ο ρυθμός ανάπτυξης. Ταυτόχρονα η επιχειρηματικότητα και η καινοτομία πρέπει να είναι ο άξονας των προσπαθειών για

την ανάταξη του οικονομικού ιστού. Η επίπλαστη ευημερία των προηγούμενων δεκαετιών που βασίστηκε στον κρατισμό και στην εγχώρια κατανάλωση μέσω του δανεισμού του δημοσίου τομέα έχει ήδη καταρρεύσει και δεν μπορεί να συνεχισθεί. Χρειάζεται ένα νέο οικονομικό πρότυπο βασισμένο στην επιχειρηματικότητα και την καινοτομία

Στα θέματα αγοράς εργασίας και ποιότητας του ανθρώπινου δυναμικού έχουν γίνει αρκετά, αλλά παραμένουν ακόμη ο εκσυγχρονισμός της εργατικής νομοθεσίας, η ενίσχυση των ενεργητικών πολιτικών απασχόλησης, αλλά και η ενίσχυση του ανθρώπινου κεφαλαίου. Πολύ λίγα έχουν γίνει για την ενίσχυση του ανθρώπινου κεφαλαίου, ιδιαίτερα για την επιμόρφωση και κατάρτιση των ανέργων για επανένταξη στην αγορά εργασίας. Πρέπει να σημειώσουμε ότι η αναδιάρθρωση του παραγωγικού ιστού από έμφαση στα μη εμπορεύσιμα αγαθά στο παρελθόν προς εμπορεύσιμα και διεθνώς ανταγωνιστικά αγαθά και υπηρεσίες συνεπάγεται μετακίνηση ανθρώπινου δυναμικού σε άλλες δραστηριότητες που δεν είναι εφικτή χωρίς εκπαίδευση ή κατάρτιση και δια βίου μάθηση. Το μεγάλο κενό παρατηρείται στην χαμηλή εξειδίκευση και στη μετακίνηση εργατικού δυναμικού από τον τριτογενή τομέα (λιανική και υπηρεσίες) προς την παραγωγή προϊόντων που είναι διεθνώς ανταγωνιστικά.

Όμως, η μεγάλη καθυστέρηση είναι στις μεταρρυθμίσεις στη λειτουργία του κράτους. Δυστυχώς, στα θέματα αυτά υπήρξαν οι μεγαλύτερες αντιδράσεις και ταυτόχρονα μεγάλες καθυστερήσεις υλοποίησης. Το ζήτημα δεν είναι το μεγάλο ή μικρό κράτος, αλλά το καλλίτερο κράτος. Ποιότητα υπηρεσιών προς τον πολίτη. Μικρότερο κόστος λειτουργίας. Διαφάνεια. Ασφάλεια δικαίου. Σταθερότητα θεσμικού πλαισίου. Για όλα αυτά απαιτείται προώθηση των διοικητικών μεταρρυθμίσεων, αύξηση της αποτελεσματικότητας του ρυθμιστικού πλαισίου, απλοποίηση διοικητικών διαδικασιών, ενίσχυση της ανάπτυξης επιχειρηματικών πρωτοβουλιών, ενίσχυση της διαφάνειας της δημόσιας διοίκησης και μείωση του διοικητικού βάρους στη λειτουργία των επιχειρήσεων. Επίσης, δεδομένης και της μεγάλης αδυναμίας και αναποτελεσματικότητας του κοινωνικού κράτους χρειάζονται μέτρα κατά της φτώχειας και της ανισότητας με στοχευμένες παρεμβάσεις. Αλλά και πρόνοια να εδραιωθεί στην κοινωνία που υποφέρει από την κρίση ένα αίσθημα δικαίου και ισότητας στην κατανομή των βαρών.

Πολλοί θεωρούν εσφαλμένα ότι το μνημόνιο έφερε την κρίση. Δυστυχώς η αλήθεια είναι ότι η κρίση έφερε το μνημόνιο και η εμφάνιση της οξύτατης

οικονομικής κρίσης είχε ως κύρια γενεσιουργό αιτία στην Ελλάδα τη διόγκωση του κράτους και την έξαρση χρόνιων διαρθρωτικών αδυναμιών και μακρο-ανισοροπιών. Οι αδυναμίες αυτές τροφοδότησαν και διόγκωσαν το εσωτερικό και το εξωτερικό έλλειμμα με κατάληξη την κρίση. Σήμερα, που η οικονομία έχει σε μεγάλο βαθμό σταθεροποιηθεί και έχουμε πετύχει μικρό μεν, αλλά θετικό ρυθμό ανάπτυξης, οι ίδιες αυτές αδυναμίες υπονομεύουν την προσπάθεια ανάκαμψης και τροφοδοτούν την ανασφάλεια και τον κίνδυνο.

Επομένως κοινός παράγων των τεσσάρων μεταρρυθμιστικών αξόνων για την ολοκλήρωση της μεταρρυθμιστικής προσπάθειας της Ελλάδος είναι ο εξορθολογισμός του κράτους και η βελτίωση της αποτελεσματικότητας της δημόσιας διοίκησης εν γένει. Στο ζήτημα αυτό παίζεται, σε μεγάλο βαθμό, το στοίχημα της χώρας για έξοδο από την κρίση.

Γιατί είναι τόσο δύσκολες οι οικονομικές μεταρρυθμίσεις.

Αυτό που συνήθως εκπλήσσει είναι, ότι ενώ συχνά φαίνεται να υπάρχει γενική αποδοχή της αναγκαιότητας των μεταρρυθμίσεων, παρατηρείται αδυναμία υλοποίησης. Η αποτυχία αποδίδεται σε διάφορους λόγους. Ότι οι θιγόμενοι είναι λίγοι και οργανωμένοι, ενώ οι ωφελούμενοι πολλοί και ανοργάνωτοι. Ότι παρατηρείται λυσσαλέα αντίδραση μικρών αλλά οργανωμένων ομάδων για διαφύλαξη κεκτημένων. Ότι δεν τις έχει ενστερνισθεί η κοινωνία. Ότι δεν έχει επιλεγεί ο σωστός χρόνος υλοποίησης. Ότι δεν υπάρχει το απαραίτητο θεσμικό πλαίσιο ή ότι δεν έχουν προετοιμασθεί σωστά. Συχνά η αιτία είναι ένας συνδυασμός όλων αυτών των παραγόντων. Όμως, είναι ιδιαίτερα χρήσιμη η εμπειρία άλλων χωρών όπου πέτυχαν οι μεταρρυθμίσεις. Υπάρχει μεγάλη συσσωρευμένη εμπειρία στον OECD και στην Παγκόσμια Τράπεζα και μπορεί αυτή η εμπειρία να είναι πολύ χρήσιμη για την εξέταση των παραγόντων που παίζουν ρόλο στην επιτυχία ή οδηγούν στην αποτυχία των μεταρρυθμίσεων.

Τι αποδεικνύει η διεθνής εμπειρία; Αποδεικνύει ότι προϋπόθεση για να προχωρήσουν μεγάλες μεταρρυθμίσεις είναι η ύπαρξη μιας κρίσης. Αυτό συνέβηκε στις Σκανδιναβικές χώρες το 1990, στη Νέα Ζηλανδία πριν το 1980, στην Ολλανδία στα μέσα του 1980 η στο Ηνωμένο Βασίλειο επί Θάτσερ. Συνήθως μια κρίση αναδεικνύει το πρόβλημα που μέχρι τότε παραβλεπόταν και έρχεται στο προσκήνιο η αναζήτηση λύσης. Σε όλες σχεδόν τις χώρες η ύπαρξη μιας κρίσης ακολουθείται από ένα κύμα μεταρρυθμίσεων.

Είναι ανθρώπινο να υπάρχει αδράνεια του status quo. Σε καλές περιόδους σπάνια προχωρούν μεταρρυθμίσεις, ούτε ψηφίζονται κυβερνήσεις για να πάρουν σκληρά μέτρα. Αυτό το επισημαίνω γιατί κάποιοι προτείνουν να περιμένουμε να κάνουμε τις μεταρρυθμίσεις αφού ανακάμψει η οικονομία. Δυστυχώς η εμπειρία άλλων χωρών διδάσκει ότι η οικονομία δεν μπορεί να ανακάμψει αν δεν προηγηθούν οι μεταρρυθμίσεις.

Επίσης, η εμπειρία διδάσκει ότι τις μεταρρυθμίσεις πρέπει να επιθυμεί και να στηρίζει συνολικά η πολιτική ηγεσία. Δεν πρέπει να παραγνωρίζεται η πιθανή αντίθεση του πολιτικού κόσμου σε περιορισμούς που συνεπάγονται οι μεταρρυθμίσεις για τον τρόπο άσκησης της εξουσίας.

Ακόμη η προώθηση των μεταρρυθμίσεων προϋποθέτει ένα ελάχιστο κοινωνικής και πολιτικής συναίνεσης. Σπάνια επιτυγχάνουν οι μεταρρυθμίσεις αν υπάρχει έντονη κοινωνική αντίδραση. Επομένως, είναι σκόπιμο να υπάρχει σημαντική προετοιμασία και σχέδιο στην υλοποίηση των μεταρρυθμίσεων.

Επομένως, από τη διεθνή εμπειρία φαίνεται ότι η επιτυχία προώθησης μεγάλων μεταρρυθμίσεων εξαρτάται από δύο κυρίως παράγοντες. Πρώτον, την ύπαρξη μιας γενικής αίσθησης κρίσης, ενός λαϊκού αισθήματος ότι χρειάζεται κάτι να αλλάξει. Και δεύτερον, την ύπαρξη ενός ελαχίστου κοινωνικής συναίνεσης και μιας πολιτικής ηγεσίας που είναι ικανή να μεταφράσει αυτό το λαϊκό αίσθημα σε συγκεκριμένο πρόγραμμα δράσης, εμπνεύσει το λαό για την αναγκαιότητα και να ηγηθεί της εφαρμογής του. Χρειάζεται αυτό που λέγεται στην αγγλική ορολογία “ownership” των μεταρρυθμίσεων που σε ελεύθερη μετάφραση θα το λέγαμε «το δικό μας πρόγραμμα μεταρρυθμίσεων», όχι ένα πρόγραμμα που μας το επιβάλλουν οι «άλλοι», όποιοι και να είναι αυτοί (δανειστές, τρόικα, κλπ).

Η υλοποίηση μεταρρυθμίσεων πάντα συναντά αντιδράσεις για τους λόγους που αναφέραμε. Η κατάλληλη προετοιμασία, η ενημέρωση του κοινού, η συναίνεση των κοινωνικών εταίρων, η αποφασιστικότητα της πολιτικής ηγεσίας, συχνά η επιβολή απ’ έξω, η ύπαρξη ενός εθνικού οράματος είναι παράγοντες που σε διάφορες χώρες λειτούργησαν για την αντιμετώπιση των αντιδράσεων και την προώθηση της υλοποίησης των μεταρρυθμίσεων.

Όμως, ο κυριότερος παράγων επιτυχίας ενός προγράμματος μεταρρυθμίσεων είναι η αποφασιστικότητα της πολιτικής ηγεσίας, η ανάδειξη ενός ηγέτη που είναι ικανός να εμπνεύσει και να οδηγήσει το λαό στην κατεύθυνση των αναγκαίων αλλαγών. Ταυτόχρονα είναι ανάγκη να υπάρχει συντονισμός του μεταρρυθμιστικού

προγράμματος από όργανο με την υψηλότερη δυνατή πολιτική νομιμοποίηση, συνήθως κάτω από τον πρωθυπουργό ή τουλάχιστον κάτω από τη Γενική Γραμματεία της Κυβέρνησης με αναφορά στο Γραφείο του Πρωθυπουργού. Η διάχυση αρμοδιοτήτων μεταξύ Υπουργείων δημιουργεί σύγχυση και ούτε το Υπουργείο Οικονομικών μπορεί να παίξει συντονιστικό ρόλο.

Τέλος, σε ομαλές περιόδους ένα πρόγραμμα μεταρρυθμίσεων φαίνεται από την εμπειρία διαφόρων χωρών να είναι επιτυχημένο όταν είναι καλά προετοιμασμένο, έχει την υποστήριξη της κοινής γνώμης, έχει συγκεκριμένους στόχους και ορίζοντα υλοποίησης, έχει συνεχή παρακολούθηση και πρόβλεψη για διορθωτικές κινήσεις, έχει εσωτερική συνοχή, αλλά κυρίως έχει ένα ελάχιστο κοινωνικής συναίνεσης την αποδοχή και την έμπρακτη υποστήριξη της πολιτικής ηγεσίας. Θα δούμε μερικά παραδείγματα όπου η ηγεσία έπαιξε πρωταρχικό ρόλο στη συνέχεια.

Ένα από τα πλέον αμφιλεγόμενα ζητήματα είναι ο χρόνος και η ταχύτητα υλοποίησης των μεταρρυθμίσεων.

Στο ζήτημα συγκρούονται δύο κυρίως απόψεις που προσεγγίζουν την προώθηση των μεταρρυθμίσεων από διαφορετική αφετηρία και αφορούν κυρίως το χρονισμό και την ταχύτητα υλοποίησης των μεταρρυθμίσεων. Το δίλλημα τίθεται μεταξύ μιας ταχείας και γενικευμένης υλοποίησης των μεταρρυθμίσεων, γνωστής και ως big-bang, και μιας σταδιακής υλοποίησης που είναι γνωστή και ως ήπια προσαρμογή. Ήπια προσαρμογή όμως δεν σημαίνει αδράνεια. Σημαίνει προετοιμασία και ενημέρωση του κοινού ώστε να έχει το χρόνο να προετοιμαστεί και να καμφθούν οι τυχόν αντιδράσεις. Συχνά περιλαμβάνει και ενέργειες αποζημίωσης των θιγομένων. Δυστυχώς, η επιλογή ανάμεσα στην σταδιακή ή την συνολική προσέγγιση στον χρονισμό των μεταρρυθμίσεων δεν υπήρχε στην αντιμετώπιση της παρούσας κρίσης στην Ελλάδα. Δεν υπήρχε αυτή η πολυτέλεια. Αυτή η δυνατότητα υπήρχε όταν οι συνθήκες ήταν ευνοϊκές. Όταν άρχισε η κρίση ήταν πλέον αργά - οι μεταρρυθμίσεις ήταν αναγκαστικά ριζοσπαστικές, η υλοποίηση αναγκαστικά ταχύτερη και, δυστυχώς, εξαιρετικά οδυνηρή. Αναμφίβολα, οι επιπτώσεις της κρίσης θα ήταν πολύ ηπιότερες, αν είχαν προωθηθεί εγκαίρως οι μεταρρυθμίσεις. Το παράδειγμα της ασφαλιστικής μεταρρύθμισης στη Σουηδία θα αναφερθεί στη συνέχεια.

Επομένως, αν ένα πρόγραμμα μεταρρυθμίσεων χτιστεί μεθοδικά και προχωρήσει σταδιακά η υλοποίησή του, η προσαρμογή θα είναι ομαλή και η επιτυχία

διασφαλισμένη. Αντίθετα, αν υπάρξει αδράνεια, αν υπάρξουν αντιστάσεις στις μεταρρυθμίσεις, τότε η κατάσταση οδηγείται σε οξύτατη κρίση, δεν υπάρχει χρόνος για σταδιακή προσαρμογή και οι μεταρρυθμίσεις, λόγω της κρίσης, γίνονται ταχύτατα σε μικρό χρονικό διάστημα με οδυνηρές οικονομικές και κοινωνικές συνέπειες.

Η προσπάθεια για οικονομικές μεταρρυθμίσεις είναι παλαιά και πολλά από τα σημερινά προβλήματα παραμένουν τα ίδια με αυτά που επισημαίνονταν στα μέσα της δεκαετίας του 1990. Είναι πράγματι θλιβερή η διαπίστωση ότι είκοσι χρόνια μετά οι διαπιστώσεις και οι μεταρρυθμίσεις που προτείνονταν τότε παραμένουν επίκαιρες. Επομένως, η βαθιά κρίση, την οποία βιώνει η ελληνική οικονομία με τις οδυνηρές συνέπειες για την κοινωνία είναι αποτέλεσμα της αδράνειας στην προώθηση των αναγκαίων μεταρρυθμίσεων όταν οι συνθήκες ήταν ευνοϊκές ακόμη και μέχρι τις αρχές του 2010. Δυστυχώς επαληθεύεται η αρχή, που ισχύει όχι μόνο στην ιατρική, αλλά και στις κοινωνικές επιστήμες, ότι η πρόληψη είναι προτιμότερη από τη θεραπεία, γιατί έχει λιγότερο κόστος και λιγότερο πόνο.

Το ίδιο ισχύει και για τις μεταρρυθμίσεις. Όταν γίνονται σε εύθετο χρόνο, με στρατηγική, σωστή σειρά και αλληλουχία, η επιτυχία διασφαλίζει τη σταδιακή προσαρμογή του συστήματος, αποφεύγονται οι κοινωνικοί κραδασμοί, το δε οικονομικό και κοινωνικό κόστος είναι πολύ μικρότερο. Η αδράνεια στην υλοποίηση των μεταρρυθμίσεων εξελίσσεται νομοτελειακά σε οξεία κρίση, η οποία αναγκαστικά οδηγεί σε βίαιη, αναγκαστική και οδυνηρή εφαρμογή των αναγκαίων αλλαγών σε μικρό χρόνο και με μεγάλο οικονομικό και κοινωνικό κόστος.

Ας δούμε τώρα μερικά παραδείγματα επιτυχημένων μεταρρυθμίσεων

Η ασφαλιστική μεταρρύθμιση της Σουηδίας στη δεκαετία του 1990 πήρε πέντε χρόνια μελέτης και προετοιμασίας και ψηφίστηκε από όλους στη Βουλή. Με τον τρόπο αυτό δεν υπήρξαν αντιδράσεις στην υλοποίησή της. Είναι το γνωστό πλέον Σουηδικό μοντέλο που διασφαλίζει τη βιωσιμότητα του ασφαλιστικού συστήματος. Αντίθετα, η προταθείσα ασφαλιστική μεταρρύθμιση στην Ελλάδα το 2001 ανετράπη γιατί δεν είχε γίνει η αναγκαία προετοιμασία ούτε στο εσωτερικό του κυβερνώντος κόμματος και δεν είχαν διασφαλισθεί οι αναγκαίες προϋποθέσεις για την επιτυχία της. Οι ρυθμίσεις που έγιναν στην Ελλάδα το 2002 στο ασφαλιστικό σύστημα μετέφεραν το βάρος στον προϋπολογισμό και στον φορολογούμενο και απλά μετέθεσαν το πρόβλημα στο μέλλον.

Στο Ηνωμένο Βασίλειο η κυβέρνηση των Εργατικών του Blair στη δεκαετία του 1990 συνέχισε τις μεταρρυθμίσεις της προηγούμενης συντηρητικής κυβέρνησης. Το ίδιο έγινε και στην Αυστραλία όπου η εναλλαγή των κομμάτων στην κυβέρνηση δεν ανέτρεψε το υλοποιούμενο μεταρρυθμιστικό πρόγραμμα και οδήγησε σε εξαιρετική επίδοση της οικονομίας. Αυτή η συνέχεια της μεταρρυθμιστικής προσπάθειας από διαδοχικές κυβερνήσεις διαφορετικού μάλιστα πολιτικού προσανατολισμού είναι προϋπόθεση της επιτυχίας των μεταρρυθμίσεων. Αντίθετα στην Ελλάδα οι διαδοχικές κυβερνήσεις, συχνά και οι αλλαγές Υπουργών της ίδιας κυβέρνησης, οδήγησαν σε ανατροπή της μεταρρυθμιστικής προσπάθειας.

Η ανώτατη πολιτική νομιμοποίηση πρέπει να υλοποιείται με συντονιστικό όργανο ανωτάτου επιπέδου. Στο Ηνωμένο Βασίλειο δημιουργήθηκε Επιχειρησιακή Μονάδα υλοποίησης υπό τον Πρωθυπουργό Blair για την παρακολούθηση και το συντονισμό των αλλαγών. Υπήρξε στενή παρακολούθηση με διαφανή μεθοδολογία και ποσοτικούς δείκτες της πορείας των μεταρρυθμίσεων σε καίριους τομείς όπως υγεία, εκπαίδευση, εγκληματικότητα, μεταφορές και μετανάστευση. Σκοπός της Μονάδας ήταν όχι μόνο να παρακολουθεί την πορεία των μεταρρυθμίσεων με αναφορά στους συγκεκριμένους δείκτες, αλλά και να συντονίζει σε καθημερινή βάση τις αλλαγές και να ενημερώνει απ' ευθείας στον Πρωθυπουργό.

Η ύπαρξη συγκεκριμένων μετρήσιμων στόχων βοηθά στην αξιολόγηση των αποτελεσμάτων και την ικανότητα απονομής ευσήμων και ευθυνών. Στην Ολλανδία το 2003 η κυβέρνηση έθεσε το συγκεκριμένο στόχο να μειώσει το διοικητικό βάρος των επιχειρήσεων κατά 25% μέσα σε μια τετραετία. Υιοθέτησε μεθοδολογία μέτρησης ανά Υπουργείο και δημιούργησε Ανεξάρτητη Αρχή, με αρμοδιότητα να εποπτεύει, να παρακολουθεί και να αξιολογεί τις δράσεις και την πρόοδο προς τους στόχους κατά Υπουργείο. Το συντονισμό είχε αναλάβει διυπουργική ομάδα έργου κάτω από τον Πρωθυπουργό που ασκούσε συνεχώς πίεση προς τα Υπουργεία για προώθηση των μεταρρυθμίσεων.

Στην Σιγκαπούρη, στην ίδια κατεύθυνση της ύπαρξης συγκεκριμένων μετρήσιμων στόχων στην προσέλκυση ξένων άμεσων επενδύσεων, χρησιμοποιήθηκε ως κύριος μοχλός υλοποίησης των μεταρρυθμίσεων η προώθηση των τεχνολογιών πληροφορικής και τηλεπικοινωνιών και η ηλεκτρονική διακυβέρνηση. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα την πάταξη της διαφθοράς, τη μείωση της γραφειοκρατίας και του διοικητικού βάρους και τη θεαματική αύξηση των ξένων άμεσων επενδύσεων.

Επίσης, στη Μαλαισία το 2005 αποφασίστηκε η ενδυνάμωση του ρυθμού οικονομικής ανάπτυξης με όραμα και μοχλό την προσέλκυση ΑΞΕ. Με νομοθετική ρύθμιση δόθηκαν στον Οργανισμό Προώθησης Επενδύσεων σειρά από αρμοδιότητες για την έγκριση επενδύσεων και έκδοση αδειών καθώς και για να απαντά σε όλα τα αιτήματα των υποψηφίων επενδυτών. Ο Οργανισμός λειτουργούσε ανεξάρτητα από την Κυβέρνηση με γραφεία σε 12 χώρες της Ασίας, 4 στις ΗΠΑ και 6 στην Ευρώπη. Τα αποτελέσματα ήταν ότι σε μια τριετία το απόθεμα ΑΞΕ στη Μαλαισία αυξήθηκε κατά 70% ή 75 δις USD.

Η υιοθέτηση των μεταρρυθμίσεων από τον ανώτατο πολιτειακό παράγοντα και την πολιτική ηγεσία είναι επίσης πρωταρχικής σημασίας. Στη Νότιο Κορέα το 1998 υιοθετήθηκε στρατηγική ενίσχυσης της εξωστρέφειας κάτω από την αιγίδα του Προέδρου της χώρας. Ακολούθησε πρόγραμμα μεταρρυθμίσεων για αξιολόγηση της σκοπιμότητας κάθε διοικητικής διαδικασίας εξ αρχής, από μηδενική βάση. Για το σκοπό αυτό δημιουργήθηκε υπό τον Πρωθυπουργό Νομοθετική Επιτροπή Μεταρρυθμίσεων με αρμοδιότητα να κρίνει την αναγκαιότητα κάθε νομοθετικής ρύθμισης. Τα αποτελέσματα ήταν εντυπωσιακά, αφού μέσα σε πέντε χρόνια (1998-2003) η Νότια Κορέα αύξησε κατά δύομιση φορές την εισροή Άμεσων Ξένων Επενδύσεων (ΑΞΕ) και κατάφερε να αντιστρέψει την ύφεση από -7% σε ετήσιο ρυθμό ανάπτυξης κατά μέσο όρο της τάξεως του 7%

Αυτά τα παραδείγματα επιτυχημένων μεταρρυθμίσεων μπορούν να χρησιμοποιηθούν για να αντληθούν συμπεράσματα για το τι πρέπει να γίνει στην Ελλάδα για την επιτυχή ολοκλήρωση των μεταρρυθμίσεων και την επάνοδο της χώρας σε τροχιά ανάπτυξης. Πολλά μπορούμε να διδαχθούμε από την εμπειρία τους. Η Ελλάδα ευρίσκεται σήμερα σε ένα πολύ κρίσιμο σημείο της μεταρρυθμιστικής της προσπάθειας. Έχει επιτύχει πολλά, αν και με μεγάλο πόνο και κόστος. Όμως, είναι πολύ κοντά στην έξοδο από την κρίση. Η οικονομία έχει σε μεγάλο βαθμό σταθεροποιηθεί. Ο ρυθμός ανάπτυξης έχει γίνει θετικός. Αν γυρίσει πίσω όλες οι θυσίες θα πάνε χαμένες, όλη η προσπάθεια θα ακυρωθεί και η κρίση θα επανέλθει οξύτερη.

Στο σημείο που βρίσκεται σήμερα η Ελλάδα μόνο μια επιλογή υπάρχει. Να προχωρήσει μπροστά και να ολοκληρώσει τις μεταρρυθμίσεις στο κράτος και τη δημόσια διοίκηση. Δυστυχώς, δεν υπάρχει δυνατότητα καθυστέρησης, δεν υπάρχει η πολυτέλεια της σταδιακής προσαρμογής. Αυτή η δυνατότητα υπήρχε όταν οι

συνθήκες ήταν ευνοϊκές. Τώρα πλέον αυτό δεν είναι εφικτό. Η υλοποίηση πρέπει να είναι γρήγορη. Και όσο πιο γρήγορη είναι, τόσο πιο γρήγορα θα έλθει η ανάκαμψη και η έξοδος από την κρίση.